

גורה חדשה

לע"נ הטהורה של מורנו ורבינו ע"ט ר הגה"צ מרן רבי משה יעקב ווייס בן הגה"ק רבי אברהם צבי זצ"ל נלב"ע ח"י בטבת תשע"ב

יו"ל ע"י בית המדרש הגדול "היכל אברהם צבי" נוה אחיעזר

בנשיאות מורנו הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א גאב"ד נוה אחיעזר

רח' נחשוני 3 (מאחורי בירנבוים 7-9), נוה אחיעזר בני ברק

עש"ק פרשת ויקהל-פקודי - פרה כ"ב באדר תשע"ה, גליון מס' 281

זמני כניסת ויציאת השבת

הדה"נ מוע"ש ר"ת	ב"ב	ירושלים
7:00	6:25	5:25
7:03	6:23	5:10

חידות השבוע

- היכי תמצוי שביש"ל בשבת במזיד, בעדים ובהתראה, ואעפ"כ אינו חייב פקילה, אבל חייב מלקות [ולא משום חילול שבת אלא משום איסור לאו אחר לגמרי].
- מהו הדבר שאסור לבשלו בחלב חוץ מבשר?

נושא הלכתי בפרשת ויקהל-פקודי

משיעוריו של הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א

גאב"ד נוה אחיעזר - בני ברק

הדברים נכתבו להגדיל תורה ולהאדירה, ולא להלכה למעשה

חומי חשמל גלויים ברשות הרבים בשבת

[שמות לה, ג] לא תבערו אש בכל משבתים ביום השבת.

שאלה: הרואה בשבת חומי חשמל גלויים מוטלים ברחוב, ויש חשש שיעבור אדם וידרוך עליהם בלי משים וח"ו יהרג, מה יעשה.

המענה לתגובות על ההיתר

בתגובה להשגה זו והשגות נוספות פירסם הגרש"א מאמר מקיף בקובץ 'מורה' (כז-כח, סיון תשל"א) ומשם נדפס גם בשו"ת מנחת שלמה (א, ז), בשם 'בירורים' וספיקות בענין פקוח נפש דוחה שבת, וז"ל: 'היות ששמעתי מגדולי תורה בכתב ובע"פ שלדעתם זה תמוה, וגם ערער ע"ז הגאון מוהר"פ אפשטיין ז"ל... אולם בדברים הנוגעים לפקוח נפש אין חולקים כבוד, ואנכי בעניי על משמרת אעמודה שכנים הם הדברים וכן ראוי להורות, אשר על כן הנני לבאר טעמי הדברים, ומתוך כך יתבארו בע"ה עוד דברים חשובים הנוגעים לפקוח נפש' - ונביא ונדון בס"ד בחלק מהנושאים והראיות שהביא בתשובתו.

כהן אין צריך להוציא ממון כדי לא ליטמא למת מצוה

תחילה מבסס הגרש"א את שיטתו, שמותר להזעיק את החברה לפיקוח נפש, מכיון שאסור לו להתעלם מהסכנה לרבים, ומאיך אינו מחוייב לבזבז זמנו כדי להתריע על הסכנה. כהוכחה שמותר לעשות מלאכה לפיקוח נפש אף שניתן להמנע מהסכנה על ידי שיבזבז זמנו, מביא את הרמ"א (י"ד שער, ב) שפסק שכהן שמצא מת מצוה ואינו מוצא שיקברוהו אלא בשכר, יכול להתעסק עמו בעצמו, ואינו חייב לשכור משלו כדי להנצל מהטומאה. ומקורו מרשב"א וריטב"א ונמו"י ביבמות (טז, א), שכתבוהו כדבר פשוט שאין צריך כלל ראייה. הרי שאף שפשוט שהמוצא מת מצוה חייב להוציא עד חומש מנכסיו לקבורתו, שהרי קבורתו דוחה לאוין ועשין חמורין שבתורה, וכ"ש שחייב לבזבז עבודה לכל הפחות חומש. ואפילו הכי אם הכהן יכול לקבורו בעצמו, אמרינן דאינו חייב לבזבז משלו אפילו פרוטה אחת, אע"ג שכשנטמא עובר בלאו ועשה. ועל כרחק כיון שהוא מת מצוה, והתורה התירה לכהן להטמא לו, אין כאן שום עבירה. ואין צריך כלל לחפש עצות ולהפסיד ממון כדי להמנע מזה, שהרי אינה עבירה. וא"כ גם לענין פקוח נפש יש לומר כן, דכיון שדוחה שבת, אינו חייב להפסיד כלום כדי להמנע מעשיית מלאכה שהותרה לו.

חייב בזבזו ממון להנצל מל"ת ופטורו במת מצוה

בהמשך דבריו מביא הגרש"א שרבים תמהו על הרמ"א הנ"ל (עי' גליון מהרש"א), שהרי חייב אדם לבזבז כל ממון כדי שלא לעבור בקום ועשה לאו. ויש שכתבו משום כך דכל זה דוקא בטומאת כהנים, משום דלגבי מת מצוה לא נאמר כלל הלאו דלא יטמא, כמ"ש רש"י (ברכות כ, א), וחשיב כהותר לגמרי ולא כדחוייה. ולפי"ז בפקוח נפש שדוחה שבת, דנפיש רבוואתי

המתיר להזעיק את חברת החשמל בשבת

בספר שמירת שבת כהלכתה (יט, כ - במהדורת תשל"ט מא, כב - במהדורת תש"ע מא, כא) פסק, וז"ל: חומי חשמל שנפלו ברחוב, ויש חשש שיגע בהם אדם, מותר לכל אדם להזעיק את חברת החשמל על מנת להפסיק את הזרם, ואין הוא חייב [בתשל"ט: ואין חייב, מעיקר הדין] לעמוד שם במשך כל השבת [בתשל"ט: כדי להתרות בבני אדם לבל יגעו בחוטים] [בתשל"ט: ויבואו לידי סכנה - ובתש"ע נוסף: ומכל מקום, המחמיר לעמוד שם, תבוא עליו ברכה]. ושם (הערה עט, בתשל"ט ע"ה, בתש"ע ע"ה סט) מקור הדברים: שמעתי מפי הגרש"ז אויערבאך שליט"א. כמו שמצאנו שמותר לכבות גחלת כדי שלא יזקו בה רבים (שרע א"ח שלד, כז), ואף להגאונים הסוברים שיש בזה איסור מן התורה (עיין בסוגיא שבת מב, א וברשב"א שם), אפ"ה לא נזכר דמחייבין אותו לעמוד שם כל היום ולהזהיר את הרבים. [בתשל"ט נוסף: וכדלעיל פ"ב הערה קסו- שם ביסס את פסקו הידוע, שמותר להדליק מנורה לחולה, אף אם אצל שכן יש מנורה דולקת, אלא שלקיימה ממנו תגרום לו סבל גדול. משום דאין חייב להצטער כדי למנוע מלאכה הנעשית בהיתר לשם פיקוח נפש. - ההוספה בהערות מהדורת תש"ע תובא א"ה בסוף דבריו להלן].

האוסר להזעיק את חברת החשמל בשבת

פסק זה של הגרש"א הועתק גם ב'קונטרס הרפואה' שבסידור מנחת ירושלים השלם (מהגר"י דבורקס, ואינו כעת תח"י), והגר"ר פנחס עפשטיין זצ"ל ראב"ד ירושלים, בהערותיו על הקונטרס שנדפסו שם, חלק בתוקף על היתר זה, בזה"ל: 'איני מסכים עם זה, אפשר להעמיד אדם שיזהיר או לתלות שלט מוכן באותיות: סכנה לנגוע, ואפילו ע"י גוי כשהוא מיוחד לישראל, ג"כ אינו כדאי כשאפשר כדלעיל' עכ"ל. [וכן חלק שם על היתר הנ"ל להדליק מנורה לחולה, כשיש אצל שכן מנורה דולקת, כיון שאין השכן מחוייב להצטער כדי למנוע הדלקה לצורך פיקוח נפש - ולדעתו: "גם השכן מחוייב לעשות להצלת נפשו של אחר, אף אם סובל קצת, וכי"ב כתב בשו"ת הרדב"ז סי' ס"ז וסי' ק"ל, הובא בארחות חיים להמהרש"ם סי' שכ"ח, דאפילו היכי דהחולה בעצמו יכול לעשות העבירה, מ"מ מותר לאחרים לחלל שבת עבורו כיון דכל אדם חייב להצילו עי"ש".]

1. מקורות נוספים: הליכות שלמה רפואה, ג עמ' קכח

2. הרמב"ן האריך בעניין זה גם בתורת האדם (המינוש, עניין הסכנה). המאירי במגן אבות (עניין יט) האריך לחלוק על הרמב"ן [המציין לא ידע מי ירחיב של דבריו חלק, וציינו לרמב"ם]. בספר המצויין יפקוח נפש מהגר"א"מ פינולואן זצ"ל (ריש סי' א) הסמך לדברי הרמב"ן: והאויז כי אם החולה יודע בעצמו שצריך לאכול ומחמיר על עצמו שאינו אוכל, עליו הכתוב אומר ואך וכו' אדרוש [ישעיה הנתיא תרי"ח, א]. וממנו הביאו כמה מחברים את שיטת האור זרוע - ולא הרגישו שפיעות הציון אי"י שבלולין שועה"ק, אינו אור זרועי אלא יאלה זוטאי שהביא את מהשיירי כנה"ג בשם איסור והיתר האריך (ט, ט), וכי"ה גם באליה רבה.

הדין. ויותר מזה, לדעת הר"ח והגאונים (שבת מב, א), אפילו לר' יהודה המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, ובאיסור תורה של מצרף בכבוי גחלת של מתכת, שרי לכבות גחלת אדומה בשבת, כיון שכשתשחיר חושב הרואה שהיא צוננת ועלול להנזק, ובמקום חשש נזק הגוף של רבים, אף דליכא סכנת נפשות מותר לחלל שבת ולכבות הגחלת כשהיא אדומה. ולא נזכר כלל שלכתחלה יש עליו להמתין עד שהגחלת תשחיר, או לעמוד ולהזהיר ולשכור אחרים שישגיחו על הגחלת, כדי להמנע ממלאכה דאורייתא. – הרי שכיון שהותר לכבות, אין צריך לטרוח או להפסיד ממון כדי להמנע מפעולות הכיבוי שהותרו לו. ולכן יכול להזעיק בטלפון את חברת החשמל, ואין צריך לעמוד ולהזהיר. וכן החברה יכולה לתקן התקלה בשבת, להסיר סכנת נפשות.

לא חייבו הוצאת ממון להפטר מקבורת מת מצוה ופקו"נ

עוד הוכיח הגרשז"א, שלכאורה קשה שהרי גם לרש"י (ברכות כ, א) הנ"ל, דלגבי מת מצוה לא נאמר כלל הלאו דלא יטמא, הרי חייב לבזבז ממון כדי להמנע מלעבור על ל"ת, א"כ למה נחשב למת מצוה, הרי בשכר ימצא אחרים עונים. הגע עצמך שיחד עם הכהן נמצא גם ישראל שיכול לטפל בקבורת המת, שהדין נותן שיטמא ישראל ואל יטמא הכהן, והלך הכהן והתעסק בו, הרי לוקה, שכיון שישראל רוצה להתעסק בו, א"כ לגבי כהן אינו כלל מת מצוה, וה"נ הואיל אם אפשר לקבורו בשכר, מעיקרא לאו מת מצוה הוא, ואסור לכהן להטמא לו. ועל כרחק כדאמרן דמה שאפשר להוציא ממון ולשכור אחרים אינו מפיקע שם מת מצוה מהמת. וכך גם כאן מה שאפשר להוציא ממון ולהמנע מחלול שבת, לא מפיקע את השם של פקו"נ דוחה שבת.

לתת את שלו לצורך פיקוח נפש ומניעת טומאה

ומוסיף הגרשז"א, דאף שיכול להדליק נר לחולה ולהכין לו תרופה, ואין צריך להוציא ממון לשלם לאחרים עבור תרופה או נר דולק. אבל כשיש לו נר דולק או תרופה, צריך ליתן את הנר והתרופה שלו, ולא לחלל שבת ע"י אחרים וכ"ש ע"י עצמו, כיון שהחייב להציל החולה מוטל עליו. וכן גם בכהן שמצא מת מצוה, ויש לו תכריכין שלו, ואם יעבור לאו יוכל להביא תכריכי המת עצמו, מסתבר שצריך להפסיד תכריכין שלו ולא לעבור על לאו. ואף שגם תכריכין בכלל צרכי המת, מ"מ אינו רשאי לעבור על לאו, כדי לחסוך כסף ולהציל תכריכין שלו. וכן גם במת מצוה ויש ב' כהנים ואחד מתעסק בקבורת המת ולשני יש תכריכין, מסתבר שחברו הכהן חייב ליתן לו את שלו, ולא יניחנו לעבור על לאו שהרי גם הוא חייב במצוה זו. דבחולה עיקר הצורך הוא נר, ויש לו נר, שפיר חייב להפסיד וליתן את שלו. משא"כ בקבורת מת מצוה הרי הצורך הוא לקבור, ולא לשכור אנשים, לכן הוא עצמו קוברו ואינו חייב לשכור אחרים. – וה"ה בחוט גלוי, עיקר הצורך הוא לנתקו מהזרם, לבטל הסכנה, ולא לעמוד שם ולהזהיר.

תמיהה על ההיתר לעבור על דאורייתא להפסקת הזרם

בלמדי הלכות שבת בשנת תשל"ח, ילדות היתה בי, והעזתי פני במרן הגרשז"א זצ"ל, והפנתי אליו שאלה על פסק זה, וזה תוכן שאלתי: עיינתי במקומות שצויינו (בשש"כ, כ"ל בפתח דברינו), ובעניי לא מצאתי שם מקור להתיר לעבור איסור דאורייתא, לא בהזעקת החברה, ולא על ידי החברה עצמה. שהרי ממה שהביא השולחן ערוך דעת הרמב"ם לאסור כיבוי גחלת עץ אף כשהיא מונחת ברשות הרבים, כיון דלדעתו יש בכיבוי איסור תורה, והמתירין התירו רק מפני שלדעתן הכיבוי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שלדעתן איסורה רק מדרבנן. ואף שבה"ג ור"ח התירו אף מלאכה דאורייתא במקום פיקוח נפש, והובאו דבריהם ברשב"א ור"ן, מ"מ ברור שלא הובאה דעתם בטור ושר"ע. ועיין בשלטי הגיבורים שעל הרי"ף.

והן אמת שברשב"א נראה שהתירו לו לעבור דרבנן (ולב"ג אף דאורייתא), אף שיכול להציל מנזק על ידי שיעמוד לצד הגחלת וישמרנה. וא"כ יתכן להוכיח מזה דיכול להניח החוט מגולה ולהסתלק. אך לעבור על דאורייתא, לדין דאזלינן לפי פסקי השו"ע, לא מצאנו אף במקום סכנה כזו. ויתכן שאף להרשב"א, לא הותר לו להניח הסכנה, רק התירו לו לעבור אדרבנן, אף שיכול להמנע מזה ע"י שיהא עומד ומשמרה. אבל במקום שצריך לעבור אדאורייתא, ואינו יכול דאסרו לו חז"ל, שפיר מחייב לעמוד שם כל היום ולשמר, משום לא תעמוד על דם רעך. – ואף לפי דעת מרן, יש לתקן הלשון "מותר לכל אדם", ולכתוב "חייב כל אדם" כמובן.

ואם צדקתי בדבריי עד כה, יש לתקן ג"כ בשמירת שבת (שם יט, סוף עג, טו):

דסברי שרק דחוויה ולא הותרה, לא אמרינן הכי. אולם דבריהם צ"ע, שהרי התוס' (שם ד"ה שב) והרשב"א חולקים שם על רש"י, וסוברים שגם טומאת כהנים דומה לכל עשה דוחה ל"ת שבש"ס, והתם הרי מסתבר שאם אפשר לקיים שניהם ע"י הוצאת ממון של פחות מחומש, דאין עשה דוחה ל"ת בכהי גזונא, כגון אב הבא למול את בנו שיש לו בהרת, ואומר לקוץ בהרתו קמכוון, שאז עובר על השמר בנגע הצרעת. דאע"ג שמילה דוחה צרעת, ויכול למול אם אין אחר. מסתבר שביש אחר, חייב האב להוציא ממון שימול ללא עקירת הלאו דצרעת. ועל כרחק הדטעם הוא משום דמעיקרא חל החיוב על גוף האב ועל ממונו, הואיל והמצוה היא שלו, ולכן צריך שפיר לשכור. משא"כ במת מצוה אין החיוב מוטל על הכהן שמצא אותו רק משום מצוה של כבוד הבריות, ולכן עיקר החיוב חל רק על גופו ולא על ממונו, וממילא פטור מלבזבז ממון על כך ולשכור אחרים, אם הוא עצמו יכול לקבורו.

חילוק בין בן לאחר בחיוב קבורה

והביא הגרשז"א שהתוס' (ניזיר מג, ב ד"ה והאי), כתבו דבנקטע ראש המת, שאז לא הותר לכהן להטמא לאביו, אם יש לו לשכור אחרים לא יטמא, ולכאורה הוא שלא כרמ"א³. ותירץ דשאני בן, שאף אם אביו לא הוריש לו ממון, מוטל על הבן להוציא ממון לקבורו, כמבואר בבית שמואל (אבה"ע ק"ח, ס) וכ"ש כשיכול לקבורו ממון האב, לכן כשחסר אבר שמדין קרוב אסור להטמא, חייב להוציא ממון ולשכור אחרים שיתעסקו בקבורתו, ואינו נחשב מת מצוה. משא"כ סתם אדם שמצא מת מצוה, כיון שאין ממון משועבד לקבורתו, ורק משום כבוד הבריות יש עליו מצוה לטפל בקבורתו, לכן אף כהן אינו חייב להוציא ממון משלו ולשכור אחרים, ורשאי להטמא לו כדן מת מצוה. עיין במשמרת שלום (שמחות מ, צו, ק, כז).

חילוק בין אשתו ואחרים במניעת חילול שבת בפקו"נ

לפי זה מחלק הגרשז"א בין חולה שהוא בנו או אשתו, שחייב להוציא ממון על רפואתם, לכן חייב להוציא ממון כדי להמנע מחילול שבת להצלתם. וכל הוצאה שממעטת בחילול שבת עבורם מוטלת עליו, כיון שממונו משועבד לרפואתם. מה שאין כן בהצלת אחרים, שחיובו בזה הוא רק משום מצות לא תעמוד על דם רעך, אע"פ שלקיום מצוה זו צריך לבזבז ממון, כמבואר בסנהדרין (עג, א) וחר"מ (תכז). אבל אין צריך לבזבז ממון כדי להמנע מחילול שבת שהותר לצורך הצלת חיבורו.

לתוס' צריך הכהן להוציא ממון כדי לא להטמא

אולם יש להעיר על הגרשז"א, שהתוס' יו"ט בדברי חמודות (הל' קטנות לרא"ש, טומאה, ח), העיר על הרמ"א (ה"ל) שפסק שאין צריך להוציא ממון כדי שלא להטמא, שמצא בתוס' ניזיר (ה"ל) שכתבו: והא יש לו, שכר לשכור אחרים מתעסקים בו, כיון דקא אזיל באורחא כמי שאין לו קוברים דמי, דלא שכיחי אינשי התם, עכ"ל. וביאר הדברי חמודות על פי מה שהביא הרא"ש לקמן (סוף אות ב, ובמעדני יום טוב מ) דברי הרמב"ן שהגיה בגמ' שלפנינו 'והא אית ליה ברא'. והתוס' גרס 'והא אית ליה', ולא גרס 'ברא', ומפרשי דהכי קאמר 'והא אית לו שכר וכו'. ומסיק הדברי חמודות דלדברי התוס' כשאינו בדרך ויש מי שיתעסק בשכר, ויש לו ממון, אינו מיטמא. שרק בדרך עשאוהו כמי שאין לו לשכור דלא פליג רבנן, כיון דברוב פעמים לא שכיחי אינשי בדרך. – ולביאור הדברי חמודות שיטת התוס' אינה כמו שביארה הגרשז"א, שיש חילוק בין הצלת מי שממונו משועבד לרפואתו או קבורתו, אלא תמיד חייב לבזבז ממון להנצל מטומאה או מעשיית מלאכה בשבת.

התירו לכבות גחלת ולא הטריחו לעמוד ולהזהיר

והביא הגרשז"א (שם, ענף א, ז), את הדין של גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה, שנפסק (א"ח של, כז) שיכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין של עץ, אפי' כשאין חשש של סכנה. משום דהכבוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובמקום חשש נזק הגוף לא גזרו. ואף שאמרו שבדליקה שישרף כל רכושו ויהפך לעני, אסור לכבות, וחייב אדם לבזבז כל ממון ולא לעבור אפילו על איסור דרבנן בקום ועשה (פ"ח יו"ד קמ, ד), בכל זאת לא נזכר בשום מקום לחייב את הרואה גחלת לעמוד ע"י הגחלת או לבקש מאחרים שיעמדו להזהיר העוברים שלא יזקו בה. ועל כרחק דכיון שהוא הולך לדרכו, לא הטריחוהו חכמים בטרחה יתרה כדי להמנע מכבוי המותר מן

3. ובחלקת יואב (תניא, ס"א) כ' שתוסי' לשיטתם דס"ל (ברכות כ, א) דמת מצוה דחוויה ולא הותרה, לכן חייב לשכור.
4. ועיין בברכת ראש (ניזיר שם) שהאריך בביאור הגמ' לשיטת הרמ"א והתוס'.

ורפרט שאותם העובדים יכולים לעמוד שם כל השבת ולהזהיר, ולא לעשות שם מלאכה, וכיון שכן אסור לטלפן וחייב לעמוד בעצמו ולשמור. ואע"ג שלפי"ז אכתי איכא למיחש שיהיו כאלה אשר אם יראו את התקלה מרחוק, לא יתקרבו כלל למקום הסכנה (בגלל אי רצונם לעמוד ולשמור - ר. נ. ב.) ויהיה בכך סכנה לרבים, אבל מ"מ הרי זה חלוק טובא מכיבוי הגחלת. ומ"מ אין זה דומה לאמור לעיל פרק לב הערה קז, דהטעם העיקר הוא להביא את הרופא, ולכן, אם אפשר בהליכה אסור לטלפן, משא"כ הכא התיקון הוא העיקר ולכן אפשר שזה יותר דומה לכיבוי גחלת, וצ"ע עכ"ל. – ולכאורה תבריה מרן זצ"ל לגזיזה (ב"ק ה, ב).

ובספר שלחן שלמה (שבת ח"ג סי' שכט, טו, ה), האריך בזה, והביא שבמשנה שכיר (נב) דעתו שמי שיש לו אוכל כשר צריך ליתנו לחולה שיש בו סכנה כדי שלא יצטרך לאכול מאכלי איסור, והשיג עליו הגרש"ז דלמה יחוייב שהרי אין זה נתינה כדי להחיותו ולהבריאו שהרי יש לו מה לאכול מאכל אסור ומותר לו לאכול, וא"כ מדוע יתחייב השני מעיקר הדין ליתן את מה שהוא צריך לעצמו. וצ"ע לשר"ת מהרש"ג (ח"ב סי' יד) שדעתו שמי שיש לו תאנה תלושה אינו צריך ליתנה לחולה שיש בו סכנה כיון שמותר לאחרים לתלוש עבור החולה ואין זה בגדר חילול שבת, וכשיטת הגרש"ז א"צ"ל.

אין חיוב להראות אבידה לאחר כדי שישביה

בשערי זבולון (שוב - א"ח ב, קה) כתב לחלוק על מה שהבאנו לעיל, שייסד הגרש"ז א שאין צריך לבקש משכן מנורה או אוכל לצורך חולה שבסכנה, מה שיגרום לשכן צער וסבל גדול, כיון שהותר להכין ולהדליק בשבת עבורו, לפי ביאורו בפסק הרמ"א (יר"ד שעה ב) שאין הכהן שמצא מת מצוה מחוייב לשכור ישראל לקבורו, אלא מטמא עצמו וקבורו, כיון שהותר לו. והביא בשערי זבולון את דברי היד רמ"ה (סנהדרין עג, א) שכתב שצריך את הלימוד מלא תעמוד על דם רעך, כדי ללמדנו שמחוייב לחזור אחר הצלת חבירו, ואף לשכור אנשים כדי להצילו, ולכאורה קשה כיון שלמדים מוהשבותו לו שמחוייב לטרוח בגופו כדי למנוע אבידת גופו של חבירו, איך יתכן שלולא הלימוד מלא תעמוד, הייתי אומר שאינו מחוייב להוציא ממון ולשכור מי שיציל את חבירו, וביאר על פי יסוד שבנה מדברי התוס' הרא"ש יבמות (א, ה, ד"ה כוללם) שתיירך דבעי קרא דואת שבתותי תשמורו, כדי שלא ישמע לאביו שאומר אל תחזיר, ואין יכולים ללמוד מסברה דאתה ואביך חייבים בהשבה. כיון שמדובר שהאב זקן ואינו לפי כבודו, ואינו מחוייב בעשיית המצוה, עכ"ל הרא"ש. ולכאורה חידש שקן שאינו מחוייב להשיב, אם רואה אבידה, אין צריך להראותה לאחר כדי שישביה. שהרי אילו היה עליו חיוב לדאוג להשבתה לבעלים ע"י אחרים, מה הועיל בתירוצו שכיון שהוא זקן אינו מחוייב, מ"מ הא מצוה שיאמר לבנו שיחזיר האבידה, ואתה ואביך [הזקן] מחוייבים בהשבה. וסברת פטור הזקן להודיע לאחרים להשיב, שכיון שאם האחר ישיב האבידה לא תחשב המצוה כאילו קיימה הזקן, אין עליו חיוב השבה ע"י אמירה לאחר. ולכן אינו מחוייב לומר לבנו שישביה. ע"ש.

אין צריך להוציא ממון לעשיית מצוה שלא תיעשה על ידו

ולדעתו, זה גם ההסבר בדברי הרמ"ה, דכיון שאם מציל את חבירו על ידי שכירת פועלים, אין נחשב שהוא הציל אלא השכיר מציל, והוא המקיים המצוה, א"כ אינו מקיים כלל את והשבותו, שהוא עצמו ישיב, ולכן אינו מצווה להציל, לולי שכתב לא תעמוד על דם רעך, שמכח זה מחוייב לטרוח ולשכור מי שיצילו. – וממילא יובן הרמ"א באופן אחר מהבנת הגרש"ז א, שכיון שאם יוציא הכהן ממונו לקבורת המת מצוה ע"י אחרים, יחשבו הם ולא הוא, כמקיימי מצות קבורת המת מצוה, אינו מחוייב להוציא ממון, כי אינו מחוייב להוציא ממון אלא לקיום מצוה שלו ולא של אחרים. ולכן יכול לקיים המצוה בעצמו, אף ע"י שנטמא, כי רק כך נחשב שהוא קיים מצות הקבורה.

חיוב בן בהשבה כשאין כבוד אביו שישביה בנו האבידה

ואחר המחילה - מלבד מה שלא ברור כלל שהעושה פעולת קבורה בשכר, אין פעולתו מתייחסת, כיד פועל, כמצוה של השוכר. ואין ברור איך ה'לא תוכל להתעלם' 'השבותו', מתיר להתעלם במקום שלא תרשם מצוה לזכותו. - קשה לבנות יסוד חדש על פי דברים שאינם ברורה כוונתם בתוס' הרא"ש. וראיתי שנאמרו כמה הסברים אחרים בכוונתו, ואכמ"ל. אך לענ"ד כוונת הרא"ש בתירוצו, שמירי בקן שלעצמו אין כבודו להשיב, ואף מבניו לא היה דורש החזיר אבידתו, כגון שנראה לו פגיעה בכבודו, שבנו יתעסק עם חמור בשבילו. ולכן אומר אל תחזיר האבידה, כמו שאת חמורי איני

שרפה וכן... סכנה לנפש, כגון חוטי חשמל הפתוחים וקיים חשש שאדם יגע בהם, דינם כמחלה מסוכנת. (במהדורת תשל"ט ותש"ע לב, טז: שריפה... חוטי חשמל פתוחים, וקיים חשש שאדם יגע בהם ויסקן את חייו, מחללין את השבת, אולי ניתן להציל חיי אדם) – דשפיר יש חילוק גדול בין שריפה ושיטפון שהם הולכים ומזיקים, ואינו יכול להציל כי אם על ידי שיעבור על איסור תורה, לכך התירו בסי' שכט, משא"כ חוטי חשמל יכול שפיר להיות יושב ומשמר. ואמאי יותר לו לעבור על דאורייתא. וסבורני שמרן לא התיר אלא לעבור על איסור דרבנן, אף שיכול ליישב ולשמר, וכפי שמוכח שפיר מהרשב"א. אך בספר שש"כ לא חילק כלל.

תשובה בכת"י קדשו של מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל

אור ל"ג מנ"א תשל"ח.

אחר דרישת שלומי הטוב ושלום תורתו כיאות, הנני משיב על מכתבו שקיבלתי היום.

א) עיקר כוונתי הוא, דכיון שחייב אדם לבזבו כל ממונו ולא לעבור בקום ועשה אפילו על איסור דרבנן, וכל שכן על מלאכה שאינה צריכה לגופה, דחמור יותר וחשיב קצת כדאורייתא, ואפילו הכי לא הטריחוהו חכמים לעמוד שם כל היום, והתירו לו לכבות. והא דאסור לרבי יהודה לכבות גחלת של עץ, היינו משום דמירי בדאיכא רק חשש של נזק, ולא פקוח נפש ממש. אבל ככהאי גוונא דיש חשש של סכנת נפשות, ה"ה נמי דשרי לעשות גם מלאכה דאורייתא, כיון דפיקוח נפש דוחה שבת. ואין מטריחין אותו כלל לעמוד ולהזהיר, ונתבאר יותר דבר זה ב"רחהו" מוריה".

אנב אעיר דמו"ש כת"ר במכתבו "ואף שבה"ג ור"ח התירו אף מלאכה דאורייתא במקום פיקוח נפש – מ"מ ברור" וכו', אין זה מדוייק, דלא נחלקו אלא בהזיקא דרבים אם מותר לעבור אדאורייתא, אבל לא במקום פיקוח נפש.

גם הלשון "וא"כ יתכן להזכיה מזה, דיכול להניח החוט מגולה ולהסתלק", וכן מ"ש אח"כ "זיתכן גם להרשב"א" וכו', הוא תמוה, דמהיכי תיתי יהא מותר להשאיר את הסכנה ולהסתלק.

גם מ"ש "ואף לפי דבריו יש לתקן ולכתוב, חייב כל אדם", לא הבינותי, וכי עלה על דעתי לומר שאסור להמנע ממלאכה ולעשות מידת הסידור ולעמוד כל היום ולהזהיר את העוברים שם שלא יזקו. (ב מה שהעיר ...

כלל חותמי ברכה שלמה ולכן אויערבאך

חילוק נוסף בין גחלת לחוטי חשמל

וכתבתי למרן על דבריו: עדיין לא זכיתי להבין, אמאי לא נוכל לומר דכשם שלא הותר במקום הזקן רבים לעבור אדאורייתא, כנראה ממה שאסר הרמב"ם כיבוי גחלת של עץ, ולא חילק בין אפשר להזהר מפניה לאי אפשר להשמר. ולכאורה נראה שיהיה מחוייב לעמוד שם ולהזהיר מפני הזיקה, ויהיה אסור לחלל שבת כיון שבעת שעומד שם אין פיקוח נפש. וליכא למימר בשיטת הרמב"ם שאסור רק משום דנראית, וכדברי הגאונים שהביא הרשב"א. דאם כן לא נחלק הרמב"ם אלא במציאות, ולא היה השר"ע צריך להביא מחלוקת בזה בין הסוברים מלאכה שאינה צריכה לגופה מותר או אסור, אלא בין גחלת נראית לאינה ניכרת. – ולא זכיתי לתשובה על זה.

חילוק בין חיובי החברה לעובר אורח

עוד קשה שלפי מה שחילק מרן בין חיוב בזבו ממון לפיקוח נפש של אחר, שאינו צריך להפסיד פרוטה או להצטער. לבין פקוח נפש של אשתו ובניו, שאז צריך כן לבזבו ממון כדי להמנע מחילול שבת, כיון שממונו משועבד לרפואתם. אם כן מדוע מותר לחברת החשמל לתקן את התקלה בשבת, במקום שאין זרם החשמל נצרך לצורך פיקוח נפש. ולמה לא נאמר שצריכה להעמיד את פועליה במקום, להזהיר העוברים ושבים, ולהמנע ממלאכות האסורות.

הפסק לפי המהדורה החדשה

לאחרונה - בשנת תש"ע - יצאה לאור המהדורה השלישית והמורחבת של "שמירת שבת כהלכתה" והוסיפו בגוף הסעיף: "ומ"מ המחמיר להעמיד שם – תבוא עליו ברכה", ובהערה הוסיפו: "אך אעפ"כ יש לחלק, דבכיבוי הגחלת הוא ממש מסיר התקלה שמזיק לרבים, משא"כ הכא שע"י הטלפון הוא מבעיר ומכבה אש כמה פעמים, וזה רק הזמנה לפועלים שיבואו לתקן, אשר לצערנו הם חשודים לעשות גם מלאכות שמצד הדין הן אסורות,

